

Organizacija naših iseljenika u SAD

Mato Mojaš

U razvitku Sjedinjenih Američkih Država, koje su se naglo industrijski uzdigle od 1890. godine i dosegle današnji uspon, sudjelovale su i stotine tisuća naših ljudi, koji su dali najbolju svoju mladost i snagu. Prema podacima Luisa Adamiča u SAD 1940. godine bilo je od 600.000 do jedan milijun Jugoslavena i njihovih potomaka. Najveći broj naših iseljenika odselio je iz svoje domovine u prekomorske zemlje krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, a na to ih je primorala ekonomska bijeda i politička situacija Austro-Ugarske monarhije i poslijeratne prilike stare Jugoslavije. Odselivši u nepoznati svijet, većinom nepismeni podnijeli su mnoge patnje i nevolje dok su stekli ono što danas imaju. Radili su raznovrsne najteže poslove u poljoprivredi i industriji pod vrlo teškim uvjetima. U vrijeme razvoja kapitalizma nitko nije vodio računa o socijalnoj zaštiti, higijenskim prilikama i poboljšanju životnih uslova. Aleine Austin u svojoj knjizi »The Labor Story« citira jednog poslodavca, koji je u tom vremenu o svojim radnicima, između ostalog, kazao i ovo: »Dokle god mogu da rade za me, za plaću koju sam voljan da im dam, ja ih držim i iskorišćujem što je moguće više. Što rade i kako žive van mojih zidova, niti znam, niti me se tiče. Oni treba da se brinu o sebi, kao što se ja brinem o sebi. Kada moje mašine zastare i postanu neupotrebljive, ja ih uklanjam i zamjenjujem novima, a ovi su ljudi samo dio moje mašinerije«.

Veliki broj američkih radnika, a među njima i veliki broj naših ljudi, ostavili su svoje živote u rudnicima i tvornicama, ili su izgubili život od posljedica teškog i naporanog rada.

Mnoge eksplozije i nesreće u historiji američke rudarske industrije povezane su velikim brojem poginulih radnika. Čarls Medison u napisanoj historiji američkog sindikalnog pokreta, ovako prikazuje život radnika: »Istorija industrijskih radnika Sjedinjenih Američkih Država puna je patnji i teškoća, krvoprolića, tiranije, borbi i uspjeha. Ni u jednoj drugoj zemlji na svijetu poslodavci nijesu bili toliko protiv radnika, nigdje nijesu tako kruto odbijali njihove napore, da se organiziraju, niti su bili tako nemilosrdni prema njihovim potrebama i težnjama . . . « kao u SAD.

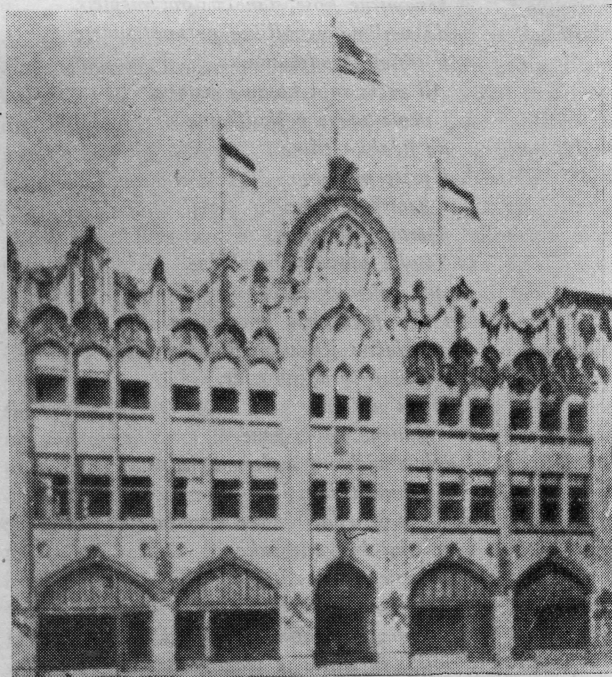
Pod ovakvim uvjetima života naši ljudi nalazili su jedino zaštitu u svojim dobrotvornim organizacijama i društvima. Ovdje u stranom svijetu osjećali su potrebu da se udružuju i da osnivaju domove, društva, klubove i razne organizacije kako bi se mogli okupljati i kroz zabavni i kulturni život, gajiti svoje nacionalne osjećaje i svoju narodnu kulturu. Od svoje zarade odjeljivali su određene iznose i ulagali u fond, da bi se osigurali za vrijeme bolesti ili kakve nesreće.

Prva društva i organizacije bile su lokalnog karaktera i brojile su mali broj članova, obično u prvim godinama sastojale su se od pojedinih iseljeničkih grupica, koje su došle iz istog sela ili kraja. Aktivnost ovih organizacija bila je u početku skućena, ali se sve više proširivala i većinom je zadovoljavala potrebe članstva. Još prije stotinu godina Dal-

matinci su osnovali Slovinsko-ilirsko bratstvo i dobrotvorno društvo u San Franciscu. To je bilo 1857. godine. Drugo društvo osnovano je 1874. godine u New Orleansu, državi Louisiana, a zvalo se Sjedinjeno Slovinsko društvo od dobročinstva, koje i danas postoji. Godine 1880. u New Yorku osnovano je Prvo hrvatsko-amerikansko potporno društvo. Slična društva osnovana su u ostalim mjestima i naseljima, gdje su doselili naši iseljenici.

Povećanjem broja iseljenika, sve se više osjećala potreba, da se osnuju veće zajednice ili savezi, kako bi se u uvjetima teškog života mogli bolje povezivati i organizovanje istupati sa svojim programima. Osnivanje takve organizacije nije bilo baš lako, jer prvih godina našeg iseljeničkog života nije izlazila nijedna novina na našem jeziku, kako bi se mogle iznositi potrebe i želje iseljenika. Pri kraju XIX. stoljeća izlazilo je nekoliko novina na našem jeziku u SAD, ali njih su izdavali pojedinci, koji su bili odvojeni od većeg broja iseljenika, koji su radili na širokim i dalekim područjima, po rudnicima, tvornicama, šumama, gradilištima . . . i tako nijesu bili upoznati sa svim njihovim potrebama i problemima.

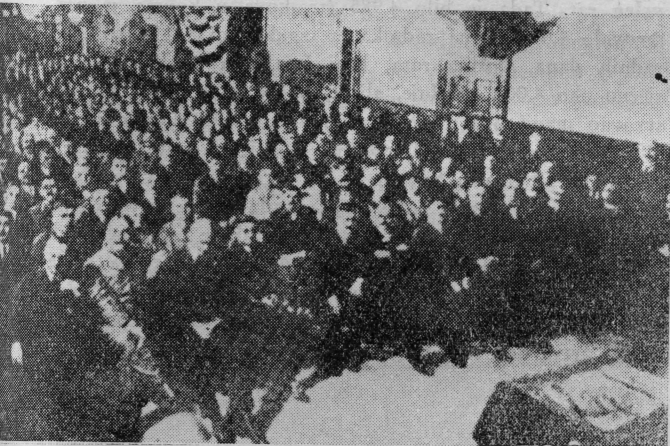
U to vrijeme potrebe iseljenika poznao je vrlo dobro Zdravko Mužina, rodom iz Gorskog Kotara. On je u Chicagu neko vrijeme uređivao list, kojeg je izdavao Nikola Polić, ali ne slagajući se s politikom lista, napušta Chicago 1893. godine i dolazi u Pittsburg glavni centar naših iseljenika i tu pokreće list »Danicu«. Tu je stupio u vezu s Petrom Pavlincem i Franom Šepićem, koji su još ranije došli iz

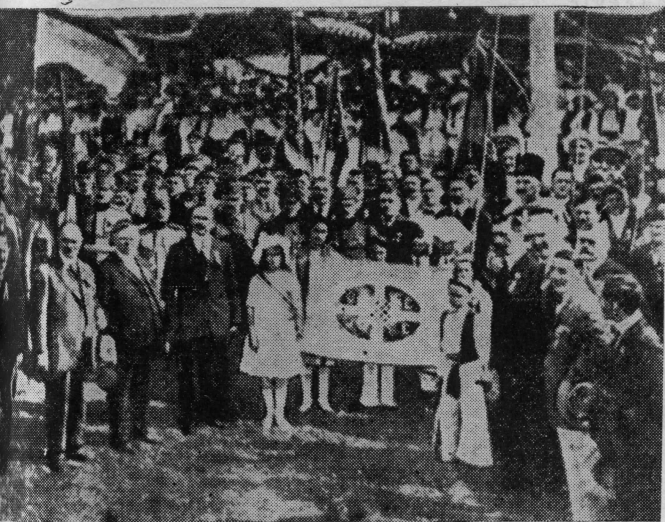
Zgrada Hrvatske Bratske zajednice u Pittsburgu

Chicaga u Pittsburgh radi organiziranja naših iseljenika. Oni se slože u zajedničkoj akciji i 13. siječnja 1894. organiziraju sastanak u Allegheny, na kojem su osnovali Hrvatsko radničko podupirajuće društvo »Starčević«, Nakon kratkog vremena osnivaju se potporna društva u Etnei, Rankinu, McKeesportu i Johnstonu, u okolici Pittsburgha u državi Pennsylvaniji. U Allegheny City osnovalo se radničko potporno društvo. U listu »Danica« istaknuta je ideja o osnivanju Hrvatske zajednice i tu ideju pozdravilo je Hrvatsko potporno društvo u Benwoodu u državi West Virginiji, koje je osnovano 1892. godine.

Na inicijativu Radničkog potpornog društva »Starčević« sazivlje se 2. rujna 1894. konferencija u staroj Allegheny sadašnjem sjevernom dijelu Pittsburgha, kojoj je prisustvovalo 13 delegata od šest spomenutih društava, koja su zajedno brojila 600 članova. Na ovoj konferenciji osnovana je Hrvatska zajednica, donesena su privremena pravila i izabran je odbor. Za predsjednika je izabran Ivan Ljubić, za potpredsjednika Josip Šubašić, a za tajnika Petar Pavlinac. Osnivanje Hrvatske zajednice odjeknulo je u SAD među našim iseljenicima, a isto tako i u staroj domovini. Pozdrave šalje biskup Josip Juraj Štrosmajer, dr. Ante Starčević vođa Hrvatske stranke prava, uredništvo lista »Hrvatska« iz Zagreba, »Pučkog lista« iz Splita i t. d.

Zasjedanje Jugoslavenskog Zbora u Pittsburghu 1916. god.

Razvijanje Jugoslavenske zastave 1918. godine u Washingtonu

Imovina Hrvatske zajednice iznosila je tada svega 42 dolara, ali se brzo razvijala i povećala je svoju aktivnost progresivnog karaktera. Vrlo brzo osnivaju se njeni novi odsjeci u raznim mjestima, broj članova stalno raste, a time i raspoloživi fond.

Na drugoj konferenciji 1. rujna 1895. u Whcelingu, državi West Virginiji prisustvovali su delegati koji su predstavljali 33 odsjeka Zajednice. Na toj konferenciji donesen je zaključak da se zatraži od vlasti legalno poslovanje Hrvatske zajednice. Službena dozvola izdata je 14. listopada 1895. godine. Odmah je organizacija usmjerila svoje djelovanje i stavila se u akciju da moralno i materijalno pomaže borbu radnika za veću slobodu i bolji život, te sve više razvija svoj rad na narodnom polju.

Zbog svoje sve veće aktivnosti 1897. Hrvatska zajednica mijenja svoje ime i od tada se naziva Narodna hrvatska zajednica. Ona nije više samo potporna organizacija, nego i aktivna narodna ustanova, koja pomaže sve napredne narodne interese i pokrete, kao među iseljenicima u Sjevernoj Americi, tako i pravilnu borbu našeg naroda u staroj domovini za njegovo oslobođenje i nezavisnost. Već 1902. godine Zajednica daje pomoć štrajkašima u Pennsylvaniji od 500 dolara i oslobađa svoje članove plaćanja članarine za vrijeme dok učestvuju u štrajku. Također šalje 500 dolara za pomoć oslobodilačkom pokretu u staroj domovini i potiče narodnu borbu za slobodu. Poslije dvije godine na redovnoj konferenciji 1904. Narodna hrvatska zajednica odobrila je 5.900 dolara za pomoć hrvatskom narodu u borbi protiv Austro-Ugarskih vlasti.

Te iste godine 1904. potporne i kulturne organizacije u SAD koje su okupile naše iseljenike Srbe, ujedinjuju se i osnivaju Srpski pravoslavni savez »Srbobran«, koji aktivno istupa u obranu iseljeničkih zahtjeva i bori se za rješavanje iseljeničkih pitanja. U ovaj Savez kasnije se fuzioniralo nekoliko srpskih društava i tako je ostao današnji Srpski narodni savez, najveća organizacija iseljenika Srba.

Kulturne i potporne slovenačke organizacije nekoliko mjeseca prije Hrvatske zajednice, 2. travnja 1894. osnivaju Kranjsko-slovenačku katoličku jednotu, a 1904. godine osnovana je Slovenska narodna potporna jednota, danas najveća slovenačka potporna i kulturna organizacija u SAD.

Na konvenciji godine 1912. Narodna hrvatska zajednica u ime svojih 30.000 članova, osuđuje bečku i peštansku vladu i pozdravlja »slogu jednokrvnog, dvoimenog naroda, Hrvata i Srba, želeći živo, da se ta sloga čim bolje učvrsti i proširi.« Godine 1913. Narodna hrvatska zajednica broji 32.873 člana i posjeduje imovinu od 320.000 dolara.

Iako su prve organizacije naših iseljenika imale dobrotvorni i kulturni karakter, one su se postepeno bavile i drugim problemima, koji su zasjecali u politička pitanja. Uvijek su moralno i materijalno pomagale svaku opravdanu borbu radnika za veće i bolje uslove rada.

Narodna hrvatska zajednica stalno je podupirala štrajkašku borbu radnika i pred sudom aktivno branila svoje članove i druge hrvatske i srpske radnike, koji su stradali u štrajkaškim borbama. Na primjer 1909. godine izbio je štrajk radnika u tvornici Pressed Steel Co u McKees Rocks, državi Pennsylvaniji, u kojem je došlo do krvavih okršaja. U toj borbi poginulo je više radnika, među kojima i nekoliko članova Narodne hrvatske zajednice, koja je oštro protestirala protiv brutalnosti kompanijskih plaćenika i pružila je pomoć štrajkašima.

U štrajku rudara 1915. u državi West Virginiji također je došlo do krvavih borbi, u kojima je ubijen jedan po-

licačaj. Kompanija je optužila 16 članova Narodne hrvatske zajednice i više drugih radnika za ubijstvo policajca. Dva su člana Zajednice osuđena na doživotnu robiju, jedan na šest i jedan na pet godina zatvora, a drugih 10 naših radnika, koji nijesu bili članovi Zajednice, osuđeni su od jedne do pet godina zatyora. Narodna hrvatska zajednica za obranu osuđenika dala je iz svoje blagajne 1.000 dolara, a njenim ustrajnim radom svi su osuđeni kasnije riješeni krivnje i pušteni na slobodu.

Godine 1913. izbio je veliki štrajk u rudnicima bakra u Calumetu, državi Michigan, jednom od najstarijih nase-lja naših iseljenika u SAD. U knjizi »Kratki pregled povijesti Hrvatske bratske zajednice«, koju je izdala HBZ 1949. u Pittsburghu ističe se, da je u tom štrajku učestvovalo oko 800 članova Narodne hrvatske zajednice i da su za vrijeme štrajka kompanijski provokatori izazvali strašni događaj: »Oni koji su učestvovali u štrajku u Calumetu mogli bi nam još uvijek slikovito opisati grozni događaj na badnjak na večer 1913. godine, kada je krivnjom kompanijskih provokatora u jednoj dvorani za vrijeme davanja božićnih darova poginulo nešto oko 100 nevine dječice, tako da je drugi dan, na Božić skoro svaka radnička obitelj u tom malom gradiću bila uvijena u crno. Ta su nevina dječica bila žrtva jednog od bezobzirnih pokušaja vlasnika rudnika bakra, da slome solidarnost i štrajk radnika«.

Narodna hrvatska zajednica oštro je protestirala protiv ovog zločina i stajala je na strani štrajkaša. Štrajk je trajao dulje vremena i čitavo vrijeme NHZ je pomagala štrajkaše i oslobađala ih pristojbi.

Iste godine izbio je štrajk rudara u Ludlowu, državi Colorado, koji je trajao osam mjeseci, od rujna 1913. do 20. travnja 1914. I u ovom je štrajku došlo do krvavih okršaja, u kojima Aleine Austin u knjižici »The Labor Story« piše između ostalog: »Najzad su 20. travnja 1914. godine državne trupe navalile na logor štrajkaša. Pošto su najprije izrešetale šatore mitraljeskim rafalima, polili su ih petrolejom i zapalili. Plamen je zahvatio logor u kome su izgo-

rjeli mnogi njegovi stanovnici. Kasnije su nađeni poguljeni leševi jedanaestero djece i dviju žena u jednoj rupi, gdje su se zatekli bježeći pred plamenom. U svemu su poginule 33 osobe, a više od stotine ih je ranjeno kuršumima ili povrijeđeno u krvavom sukobu, koji je trajao punih 14 sati«. I u ovom štrajku učestvovalo je mnogo naših ljudi sa ostalim američkim radnicima i junački se borili za opravdane zahtjeve.

U svom izvještaju na XII. konvenciji tadašnji predsjednik Narodne hrvatske zajednice, Josip Marohnić kazao je, da je u Ludlowu stradalo članstvo odsjeka 364. »Taj je odsjek za vrijeme štrajka premješten iz mjesta Delagua u mjesto Ludlow, gdje su konačno štrajkašima zapalili stanove, usljed čega su štrajkaši izgubili sve što su imali, a i taj odsjek svoje knjige i spise.« Narodna hrvatska zajednica učinila je »sve što je znala i mogla«, kazao je Marohnić.

Ovakovim borbama isprepletana je historija američke radničke klase u kojim su vidnog učesća imali mnogi i mnogi naši iseljenici. Rudolf Blum u knjizi »Amerika i njen narod« iznosi: »Još od Građanskog rata, američka vlada stalno vodi preciznu statističku evidenciju o štrajkovima. U 20. stoljeću, godišnje je bilo prosječno 3.000 štrajkova, u kojima je učestvovalo od 1 do 4 milijuna radnika godišnje. Najveći broj štrajkova zabilježen je 1946. baš kada je završen rat. Tada je bilo 4.985 štrajkova u kojima je učestvovalo 4,6 milijuna radnika, a izgubljeno je 116 milijuna radnih dana. Poslije rata, broj štrajkova se kretao prosječno oko 4.000 godišnje, ali je, uopće uzev, u njima učestvovalao manji broj radnika i nisu bili tako dugotrajni. U 1952. god. preko 600.000 radnika u čeličnoj industriji štrajkovalo je 59 dana«. Sve su to bili štrajkovi za veće plaće, kraće radno vrijeme, bolje uvjete rada i za pravo da se može slobodno organizirati u svoje sindikate i pomoću njih kolektivno pregovarati sa poslodavcima i boriti za svoje pravo. U tim borbama poginulo je na tisuće američkih radnika, među kojima i veliki broj naših ljudi. Oni su podnijeli velike žrtve dok su postigli ono što imaju danas.